

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

Бойко Ю.П.

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри;*

Бойцун І.В.

*студентка,
Хмельницький національний університет*

СИНТАКСИЧНИЙ КОНЦЕПТ НА РІВНІ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

Переклад в умовах сучасного світу вимагає не лише досконалого практичного володіння мовою, але й ґрунтовної обізнаності в особливостях національно-культурних стереотипів, специфіки світобачення, самого способу «мислення» іншого народу і врахування цих особливостей при перекладі для досягнення конструктивного міжнародного діалогу. Тому в сучасному перекладознавстві в умовах міжкультурної асиметрії продовжуються активні пошуки нових ефективних шляхів перекладу з мови оригіналу на мову перекладу.

Нові перспективи і підходи у цьому напрямку пропонують використання надбань когнітивної лінгвістики, представлених працями А. Вежбицької, Т.А. ван Дейка, М. Мінського, Ч.Дж. Філмора, Дж. Лакоффа, Н.Д. Арутюнової, Є.С. Кубрякової, В.А. Маслової, В.М. Теля, Ю.С. Степанова та ін.

Актуальність дослідження зумовлена недостатньою вивченістю питання про когнітивне моделювання складнопідрядного речення, а також відсутністю робіт, присвячених аналізу складнопідрядного речення з точки зору когнітивістики в аспекті перекладу.

Об'єктом є складнопідрядні конструкції в художніх творах.

Предметом дослідження є когнітивні моделі складнопідрядного речення сучасної англійської та української мов, що розглядаються в аспекті перекладу.

Метою даного дослідження є розгляд когнітивного моделювання складнопідрядних речень в аспекті перекладу.

Багато сучасних лінгвістів висловлюють ідею про те, що природна мова представляє навколишній світ у вигляді моделей. А. П. Загнітко зазначає, що синтаксичні моделі належать мові тільки як абстрактні моделі, а їхнє конкретне наповнення тим чи іншим лексичним матеріалом залежить від мовленнєвих умов, постає фактом мовлення, зумовлюється змістом висловлення, наміром мовця. У них наявні певні правила заповнення структурних моделей речення словами відповідних семантичних розрядів. Тобто мові належать не тільки самі схеми, але й правила їх лексичного

заповнення. У мовленні здійснюється заповнення певної моделі конкретними словами згідно з вимогами комунікації [1, с. 20].

Останнім часом когнітивна лінгвістика пильну увагу зосереджує на дослідженнях значень одиниць мови й мовлення, які формують систему наших знань про мову і світ. М. В. Нікітін розглядає значення як ментальну сутність – концепт, «пов'язаний» знаком [4, с. 6]. Цей когнітивний феномен – структура знань, подана певною одиницею номінації, зазвичай, словом, рідше – словосполученням, фразеологізмом. Як суб'єктивне віддзеркалення об'єктивних даних, концепт має динамічну природу: він конструюється свідомістю людини, у зв'язку із чим значення визначається як концептуалізація (результат когнітивної обробки [8, с. 5].

Предиккування фіксується у структурних схемах простого речення, які З.Д. Попова та Й.А. Стернін визначають як синтаксичні концепти – «структурні схеми простого речення – знаки різних видів відношень, усвідомлені та класифіковані людиною» [5, с. 79].

Моделювання структури синтаксичних концептів опирається на низку організуючих принципів, які дозволяють обґрунтувати їх когнітивну основу та базові механізми формування їх структури. У цьому зв'язку пошук формату знань, який дозволяє задати єдиний «стереотип» осмислення різних денотативних ситуацій, є одним із головних питань синтаксичних досліджень, які проводяться в рамках когнітивної семантики. Це зумовлено, з одного боку, центральністю категорії знань для когнітивного підходу до мови, а з іншого – впливом раціонального мислення на всі процеси, що пов'язані із отриманням, зберіганням та передачею інформації, і, відповідно, ця система повинна спиратися на загальноприйняті логічні зв'язки та відношення.

На нашу думку, макроподія, що об'єктивується складнопідрядним реченням, структурується на концептуальному рівні синтаксичним концептом, структура якого представлена у вигляді поліпропозиційного комплексу, що є когнітивною моделлю, елементами, якої виступають менш складні синтаксичні концепти: пропозиції, структурно об'єднані події, пропозиційні зв'язки, які репрезентують конкретний тип відношень між ними. Відношення, яке пов'язує пропозиції, складає зміст синтаксичного концепту – концепту підрядного зв'язку.

Основними характеристиками концепту підрядного зв'язку є вказівка на наявність мінімум двох компонентів, наявність зв'язку між ними та різноранговість компонентів.

Об'єднання пропозицій з логічного погляду передбачає їх механічне зчеплення, і його характер визначається як нейтральний, тому що в логіці ігноруються смислові нюанси. Однак епізоди макроподії можуть бути пов'язані не лише логічно, але й відношеннями інших типів, які, накладаючись на логічні, ускладнюють їх у смисловому плані. Ускладнення логічного відношення впливає на реалізацію ознаки нерівноправності, оскільки це приводить до формування смислової та структурної незалежності компонентів.

Під підрядним зв'язком компонентів речення мається на увазі встановлення між ними відношення підпорядкування (субординації). З когнітивної точки зору підрядність спеціалізується на репрезентації у тексті таких «квантів» знання, які пов'язані із фіксацією тою чи іншою мірою нерівноправних відношень між предметами, явищами тощо.

Ускладнення логічних відношень у смисловому плані приводить до виділення різновидів підрядних відношень із включенням таких смислових компонентів, як *каузативні, концесивні, результативні* тощо. На рівні кожного конкретного складнопідрядного речення реалізується один із компонентів підрядних відношень. Пропозиції містять предикат зі значенням того «відношення», що визначають маркери підпорядкування і який у свою чергу наділений валентністю. («коли це може статися» /темпоральність/, «що є умовою чого» /умовність/, «що відбувається всупереч чому» /концесивність/). *Отже, під синтаксичним концептом розуміються синтаксичні засоби вербалізації концепту підрядного зв'язку.*

Перспективою подальшого дослідження є когнітивне моделювання СПР у різножанрових текстах.

Список використаних джерел:

1. Загнітко А.П. Морфологічна і семантична структура категорії стану і поля становості [Текст] / А.П. Загнітко // Лінгвістичні студії. – 2006. – № 14. – С. 64-73.
2. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений]. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
3. Минский М. Фреймы для представления знаний / Марвин Минский; [пер с англ. под ред. Ф.М. Кулакова]. – М.: Энергия, 1979. – 151 с.
4. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики / М.В. Никитин. – СПб., 1997. – 184 с.
5. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А.Стернин. – Воронеж : Истоки, 2003. – 191 с.
6. Степанов Ю.С. Индоевропейское предложение / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 1989. – 288 с.
7. Телия В.Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В.Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 173-203.
8. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar / R.W. Langacker. V. 2: Descriptive application. – Stanford, CA : Stanford University Press, 1991. – 395 p.